

Qərbi Azərbaycandan zaman-zaman didərgin düşmüş soydaşlarımızın acı fəryadları, üzləşdikləri fəlakətlər yaxın tarixin erməni üzqaralıqları sırasında yer alıb. Doğma ellərdəki qərib yurdumuzun – Qərbi Azərbaycanımızın bir zamankı gözəl günləri, erməni zülmünün acı xatirələri, işəğl altında qalan yerlərin həsrəti və s. sənədli və bədii əsərlərdə, qoşulan şeirlərdə, tarixi araşdırmalarda dərin izlər qoymuş, əbədiləşmişdir.

Həsən Mirzə

QƏRBI AZƏRBAYCANIN DƏRƏLƏYƏZ MAHALI

şadıqları Qərbi Azərbaycanın bir hissəsidir. Əsərdə Dərələyəz ədəbi mühiti kontekstində həm aşiq mühitinin nümayəndələri, həm də bölgənin şair və yazıçıları barədə məlumatlar, onların yaradıcılığından nümunələr təqdim edilmişdir. Bu əsərlərdə müəlliflərin Dərələyəzə sevgisi, el-oba məhəbbəti, yurd nisgili, torpaq həsrəti, qayıtmaq ümidləri parlaq əksini tapmışdır.

Alim Aşıq Cəlil, Aşıq Mehdi, Aşıq Qəhrəman, Aşıq Fətulla, Aşıq Bəhman, Aşıq Qulu və başqa saz-söz sənətinin davamçıları haqqında danışmaqla bərabər, onların bədii irsindən örnəklər də vermişdir. Ustad aşıqların ləyaqətli davamçısı olan Aşıq Cəlil bütün kəşməkəşli həyatı, taleyi və əsərlərinin ruhu ilə Qərbi azərbaycanlıların başına gətirilən müsibətləri təcəssüm etdirən ustad el sənətkarıdır.

Dərələyəz mahalının məşhur Sallı kəndində doğulan, “Cəlili” və “Naxçıvanı” havalalarının müəllifi olan Aşıq Cəlil 1918-ci il erməni zülmü və müsibətlərinin nəticəsi olaraq öz doğma torpağından didərgin düşərək Şəhur rayonuna pənah götürmüş, burada Vətən nisgili ilə yaşamış, yurd həsrəti ilə dünyasını dəyişmişdir. Aşıq “Hardasan” rədifli qoşmasında doğma vətəninə didərgin düşməyinin acı kədərini belə ifadə etmişdir:

*Üzülübür doğma yurddan ayağım,
Gecələr zülmətdir, sönüb çırağım.
Alınmaz səngərim, arxam, dayağım.
Dilim, ağzım, söhbət-sözüm hardasan?*

Aşıq Mehdiyənin “Diğa”, “Düşdü” kimi şeirlərində, müəllifli bayatılarında insanlıqdan uzaq, vandal ermənilərin zülm və

Doğma ellərdəki qərib yurdumuz...

sitəmləri, tərki edilərək boş qalan Vətən torpaqları və yurd həsrəti poetik əksini tapmışdır:

*Əzizim, əlim çıxıb,
Vətəndən əlim çıxıb.
Bulaqlar həya qaldı,
Susuzdan dilim çıxıb.*

“Dərələyəzin güvəndiyim, Torpağına zəhər düşdü” deyən nisgilli şair qorxaq və mənfur erməni diğalarının bir zaman cavablarının veriləcəyinə inamını belə bildirmişdir:

*Qarabağdan əl çək, əlin kəsilsə,
Papa, mama deyən dilin kəsilsə.
Xacodur, Vartazar əlin kəsilsə,
Leşiniz itlərə pay olar, diğə.*

“Oğulluq etmədim sənə, bağışla, Vətən, günahımdan keç – keçə bilsən” deyən dərələyəzli şair Vahid Əziz isə baş vermiş faciələri belə bədiiləşdirmişdir:

*Gör nələr əkməmişdim, nələr göyərdi?
Gör kimlər ömrümün barını dərdi?
Hər yanda boy atıb tikan cücərdi,
İndi bu “zəmini” biç, biçə bilsən.*

Dərələyəzli şairlərdən Əli Əkbər Dərələyəzli də “Vətən hey” şeirində Vətən həsrətini, könül qubarını yanğı ilə dilə gətirmişdir:

*Nə vaxtdır ki görmürəm üzünü,
Gəzəmmirəm yaylaqların düzünü.
Söndürən yox ürəyimin közünü,
Mən qalmışam yana-yana, Vətən hey!*

Şair Dərələyəzin görkəmli ziyalısı Həsən Mirzəyəvə müraciətlə yazdığı şeirində isə Vətən həsrətini belə nəzmə çəkmişdir:

*Çıxmır xəyalımdan doğma yurdumuz,
Axır gözlərimdən çay, Həsən müəllim.
Gəzsən yer üzünün bütün hər yerin,
Tapılmaz yurduma tay, Həsən müəllim!*

Ümumiyyətlə, Dərələyəz mahalının şairlərindən olan Rəhman Mustafayev, Şair Rzaqulu, Alim Dərələyəzli, Valeh Şahquliyev, Alı Dərələyəzli, Umud İsmayılov, Şəkil Dərələyəzli, Xırda xanım Dərələyəzli, Ballı Dərələyəzli, Mənsurə Dərələyəzli, Naringül Dərələyəzli, Əli Qozulcalı və başqalarının yaradıcılığında da Qərbi Azərbaycanımızdan didərginliyin müsibət və nisgili poetik dillə əks olunmuşdur. Həm də gözəl şair olan dilçi professor Həsən Mirzəyev də Vətən dərđini bədii yaddaşa çevirmişdir. Onun “Dərələyəz”, “Dağlar” rədifli şeirlərində, “Dərdimi” qoşmasında, Aşıq Mehdi ilə deyişmələrində el həsrətini ağırılı xatirəti əbədiləşmişdir. “Dərələyəz” rədifli şeirində şair el göynərtisini belə ümumiləşdirmişdir:

*Düşmən əlindənən, gələ bilimirəm,
Axan göz yaşını silə bilmirəm.
Dərd məni öldürür, ölə bilmirəm.
Aylarım olubdu il, Dərələyəz!
Sənsiz lal olubdur dil, Dərələyəz!*

Sinəsi dərđli olsalar da, dərələyəzli el şairlərimiz həm də ümidli, inamlı görünürlər. İnanırlar ki, qəhrəman və yurd məhəbbətli soydaşlarımız mütləq öz elinə, obasına dönəcək, müxənnətdən, qarı düşməndən öz yurdunu təmizləyəcək. Bir də o ellərə bahar gələcək, ağaclar çiçək açacaq, təbiət güləcək. Yurdlarımız doğma sakinlərinin gəlişinə sevinəcək. El də, oba da dirçələcək, həyat yenilənəcək. Həsən müəllimin dediği kimi:

*Mütləq gələcəyəm, bil, Dərələyəz,
Çox ötüb keçsə də il, Dərələyəz!*

Hər bir azərbaycanlı əmindir ki, Azərbaycana Qarabağ və Şərqi Zəngəzurdə böyük Zəfər bəxş edən müzəffər Ali Baş Komandan İlham Əliyev ümummilli lider Heydər Əliyevin Qərbi Azərbaycanla bağlı arzu və istəklərini də inamlı gerçəkləşdirəcək. İnanırıq ki, 35 ildir ki, qaçqınlıq taleyi yaşayan soydaşlarımız tezliklə didərgin düşdükləri qərib elimizə – Qərbi Azərbaycanımıza da qayıdacaqlar.

**Ramiz QASIMOV,
filologiya üzrə fəlsəfə doktoru,
dosent**